

**Krzysztof
Witkowski**

**Kościół pw. Podwyższenia
Krzyża Świętego w Kole**

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Kole

Autor: Krzysztof Witkowski

Koło 2026

Skład i druk: Presilo Studio s.c.; presilo.pl

Wydawca:

Gmina Miejska Koło
ul. Stary Rynek 1
62-600 Koło

www.kolo.pl

Znajdź nas na

Materiały archiwalne pochodzą z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Biblioteki Kórnickiej PAN oraz zbiorów Pana Pawła Adamkiewicza.

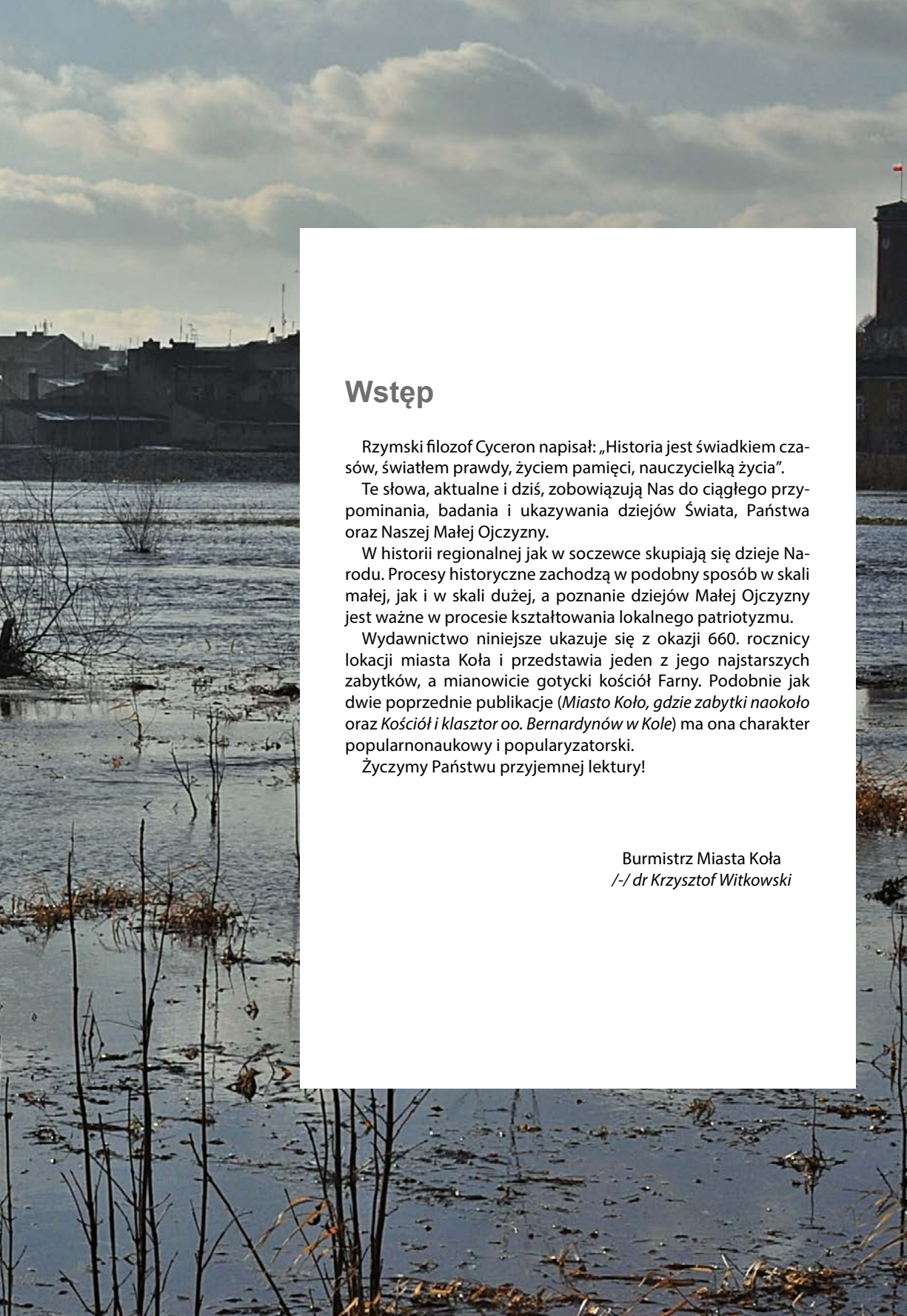
Przy przygotowywaniu publikacji korzystano z „Katalogu zabytków sztuki w Polsce”, Kart ewidencji zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Delegatura w Koninie, J. S. Mujta, *Parafia rzymskokatolicka pw. Podwyższenia Świętego Krzyża w Kole*, Koło 2003, M. Nowacki, *Kolska historia okupacji, „Ład Boży”* (02.02.2020), J. Świgniak, *Kapłan niezłomny*, Kraków 2007 oraz prac i materiałów własnych Autora.

Konsultacje z Prof. Andrzejem Betlejem oraz Panem Marcinem Nowackim.

Zdjęcia: Grzegorz Koźmic, Katarzyna Wojtyśiak, Dorota Gołych, Marek Banasiak, Ryszard Lenartowicz, Krzysztof Witkowski, Wiesław Karbowy.

ISBN 978-83-964220-0-2

Wstęp

Rzymski filozof Cynceron napisał: „Historia jest świadkiem czasów, światłem prawdy, życiem pamięci, nauczycielką życia”.

Te słowa, aktualne i dziś, zobowiązują Nas do ciągłego przypominania, badania i ukazywania dziejów Świata, Państwa oraz Naszej Małej Ojczyzny.

W historii regionalnej jak w soczewce skupiają się dzieje Narodu. Procesy historyczne zachodzą w podobny sposób w skali małej, jak i w skali dużej, a poznanie dziejów Małej Ojczyzny jest ważne w procesie kształtowania lokalnego patriotyzmu.

Wydawnictwo niniejsze ukazuje się z okazji 660. rocznicy lokacji miasta Koła i przedstawia jeden z jego najstarszych zabytków, a mianowicie gotycki kościół Farny. Podobnie jak dwie poprzednie publikacje (*Miasto Koło, gdzie zabytki naokoło* oraz *Kościół i klasztor oo. Bernardynów w Kole*) ma ona charakter popularnonaukowy i popularyzatorski.

Życzymy Państwu przyjemnej lektury!

Burmistrz Miasta Koła
/-/ dr Krzysztof Witkowski

An aerial photograph of the town of Koła, Poland. In the foreground, a large, light-colored church with two prominent towers and a central dome is visible. The town is built on a riverbank, with a wide river flowing along the top and right sides of the image. The town's architecture consists of various multi-story buildings, some with red roofs and others with lighter facades. A road with a crosswalk is visible in the middle ground. The background shows a dense line of trees and a grassy field.

**Lokacja Koła
na prawie
magdeburskim**

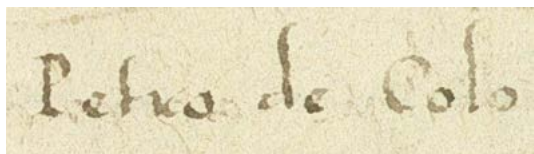
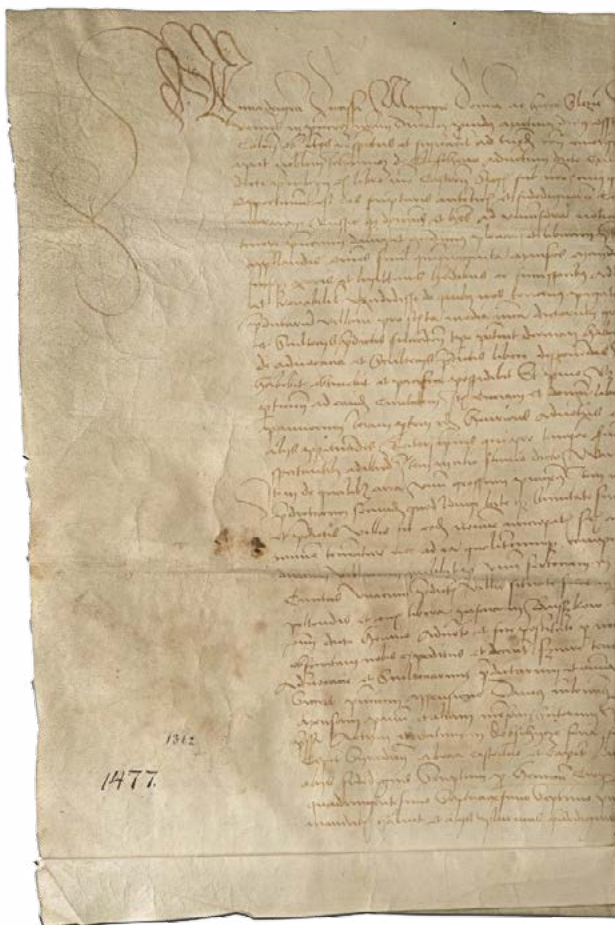
Pierwsza wzmianka o Kole w źródłach historycznych pochodzi z 24 lutego 1330 r. Wtedy to, w dokumencie lokacyjnym pobliskiego Osieka Wielkiego wystawionym przez Jaranda herbu Pomian, świadczy niejaki Piotr z Koła.

Prawdopodobną przyczyną tego, że osada została określona nazwą „Koło”, był fakt, że otoczona była korytem rzeki Warty tworzącym wyspę.

Można przypuszczać, że Koło było wówczas prywatną własnością Piotra, który był najprawdopodobniej również z rodu Pomianów.

W nieznanych bliżej okolicznościach Koło przeszło do rąk królewskich. Wiązało się to zapewne z planami króla budowy tu zamku i strategicznej roli przeprawy przez Wartę. Dokument lokacyjny miasta wystawił król Kazimierz Wielki w dniu 18 lipca 1362 r. na zamku w Dobczycach. Koło zostało lokowane na prawie magdeburskim. Oryginał dyplomu nie zachował się do Naszych czasów. Jego treść znamy m.in. z dokumentu ks. Anny sochaczewskiej z 22 września 1477 r., w którym, na prośbę mieszczanina kolskiego Marcina Ostrka, potwierdziła przywilej lokacyjny.

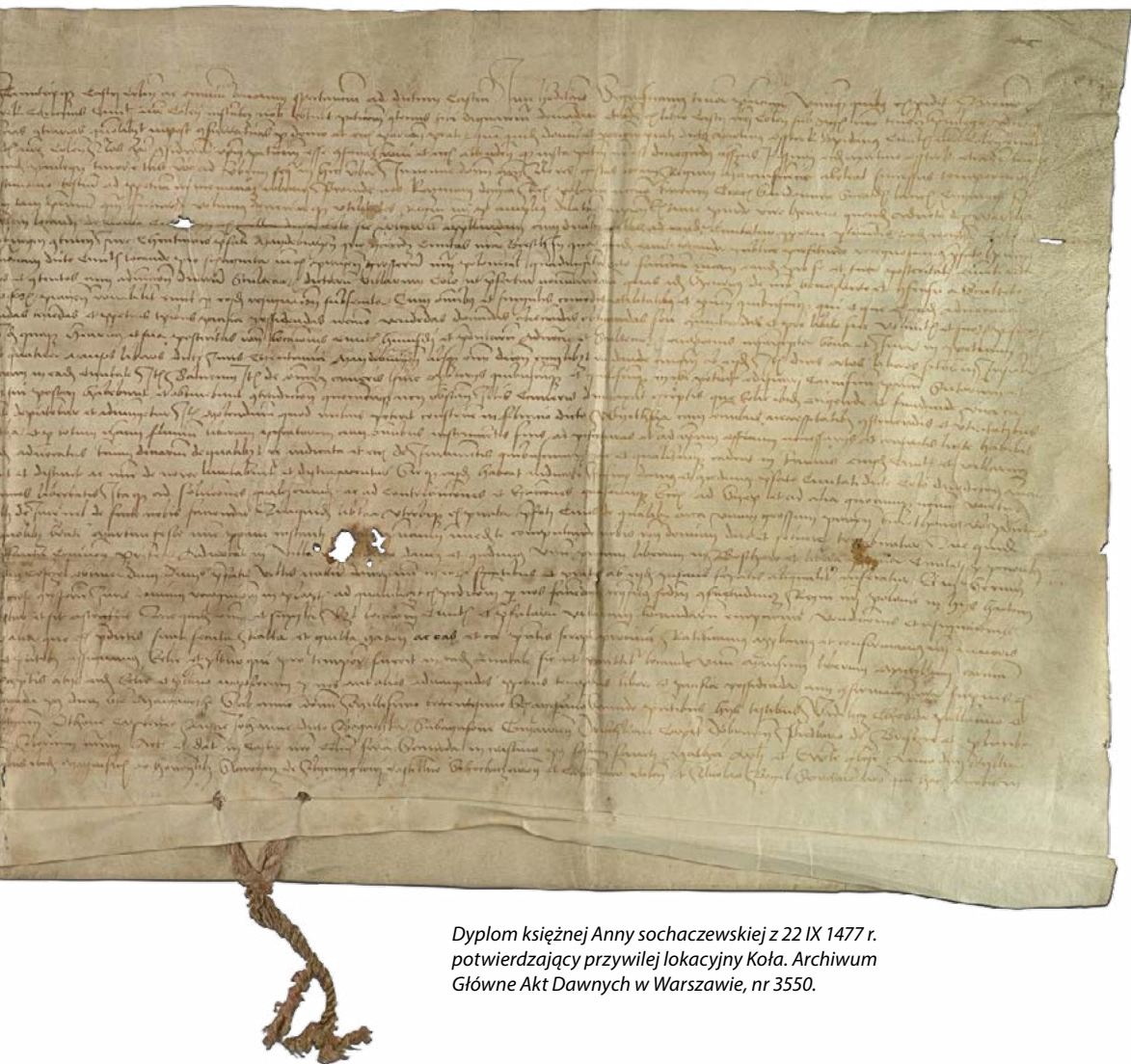
Ośrodek miejski nie ukształtował się od razu. Był to proces długotrwały. Pierwszym wójtem był Henryk z Warty, któremu król wydał przywilej lokacyjny. Natomiast pierwsza wzmianka o istnieniu samorządu miejskiego, a więc urzędu burmistrza i rady miejskiej pochodzi z 1461 r.

Fragment dokumentu z 24 lutego 1330 r. z wzmianką o Piotrze z Koła: „Petro de Colo”. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Koronna, sygn. 91.

Początkowo miasto rozwijało się na wyspie otoczonej rzeką Wartą. Jest to najstarsza jego część, gdzie znajdują się najstarsze i najcenniejsze zabytki architektury. To tutaj znajduje się ratusz, kościół parafialny oraz klasztor i kościół oo. Bernardynów. Tutaj też, od 1419 r. znajdował się kościół i szpital św. Ducha (nieistniejący już). Później, osadnictwo przesunęło się za rzekę Wartę.

Zasadzca Henryk (niegdyś wójt w Warcie) otrzymuje prawo lokowania nowego miasta, którego wójtostwo wykupuje od króla za 60 grzywien praskich. Wcześniej, za sześć i pół grzywny, odkupuje sołectwa dwóch wsi, które

Dyplom księżnej Anny sochaczewskiej z 22 IX 1477 r.
potwierdzający przywilej lokacyjny Koła. Archiwum
Główne Akt Dawnych w Warszawie, nr 3550.

przywilejem królewskim zostają nadane miastu. Z treści przywileju lokacyjnego wnioskować można, że nowa osada rozwijała się na terenie wsi o tej samej nazwie. Do niej dołączono jeszcze dwie kolejne, by nowy organizm miał odpowiednie warunki gospodarczego rozwoju. Całość obejmowała obszar 50 łanów.

Henryk otrzymał dość znaczne przywileje. W skład jego uposażenia gruntowego wchodziły cztery łany, wolne od wszelkich świadczeń i dwa ogrody, również zwolnione z danin. Otrzymał prawo posiadania domu na działce wolnej od podatków, jak również zbudowania łaźni i dwóch

młynów. Wójtowi przysługiwało prawo wolnego połowu ryb w Warcie. Od każdej działki gruntu w mieście wpływać miał do kasy wójta jeden grosz praski. Ponadto, otrzymywał trzecią część z opłat sądowych w mieście i dwóch wsiach włączonych. Również trzecia część z handlu stanowiła jego dochód. Wszystkie te koncesje powodowały, że pozycja wójta w nowo lokowanej osadzie była bardzo mocna. Po śmierci Henryka jego uprawnienia przechodziły na spadkobierców. Było to wójtostwo dziedziczne. Wójt został zobowiązany do służby wojskowej na rzecz monarchy.

Oryginał dyplomu prawdopodobnie spalił się przed 6 II 1502 roku. Wtedy to król Aleksander Jagiellończyk wydał nowy dokument nadający miastu prawa miejskie (jego treść pod datą 10 lutego została wpisana do Metryki Koronnej). Uczynił to na *suplikę poddanych, burmistrza i rajców oraz całego pospólstwa miasta Koła, przez którą nam przedstawili swoją prośbę i pokazali ich zniszczenie, które ponieśli przez pożar i dodali, że dlaczego dokumenty chroniące ich prawa i przywileje całkowicie zostały zniszczone*. Jednakże mogło być również tak, że władze miasta sfingowały zniszczenie pierwotnego przywileju, aby uzyskać większe przywileje. Może o tym świadczyć następujący fragment dyplomu króla Aleksandra: *Następnie jako że stwierdzili [władze miasta – od Aut.], że łąka nazwana Wieszcza koło wsi Powiercze ze starego spalonego przywileju od dawna do nich należy*. Spór o wspomnianą łąkę toczył się w 1789 roku pomiędzy władzami miasta a dziedzicem wsi Powiercie. Otóż wydał się, że władze miasta celowo wprowadziły kancelarię królewską w błąd, gdyż tego zapisu w przywileju Kazimierzowskim nie było.

Prócz tego, król Aleksander wprowadził do przywileju kolejne nowe rozstrzygnięcia. Zmniejszył wymiar stacji ze 180 korców owsa na 150, z 24 dzbanów piwa do 20 oraz z 24 grzywien do 20. Równocześnie ustanowił nową wysokość innych opłat rocznych. Od domu 7 trojaków oraz tyleż samo od warzenia piwa. Rzemieślnicy płacić mieli 7 trojaków z wyjątkiem szewców, którzy uiszczali 7

groszy, oraz krawców, którzy płacić mieli 4 trojaki. Dokument uregulował również stosunki pomiędzy mieszczanami a starostą w odniesieniu do remontów mostów i grobli. Nowym przywilejem był darowany plac na rynku dla zbudowania ratusza, kramów i jatek.

Należy stwierdzić, że proces lokacyjny miasta Koło powiódł się znakomicie. Wpływ na to miały czynniki obiektywne, takie jak: korzystne położenie osady oraz znaczenie polityczne miasta w XV stuleciu (bytność królów Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka oraz sejmy prowincjonalne odbywane w Kole). Późniejsze znaczenie polityczne miasta utrwaliło zdobycze lokacyjne, pozwalając pomyślnie rozwinąć się istniejącemu już miastu.

Podsumowując, trzeba powiedzieć, że tak naprawdę mamy do czynienia z dwoma dokumentami lokacyjnymi miasta. Pierwszy to ten wystawiony przez Kazimierza Wielkiego 18 lipca 1362 roku, a drugi to dyplom króla Aleksandra Jagiellończyka z 6 lutego 1502 roku. Oba, wspaniale wpisują się w obchody rocznicy lokacji miasta. Pierwszy wystawiony został 660, a drugi 520 lat temu.

Co najmniej od 1432 r. Koło zamieszkiwała ludność pochodzenia żydowskiego. Kres jej bytności położyła napaść, 1 września 1939 r., hitlerowskich Niemiec na Polskę i Holokaust, przeprowadzony na kolskich Żydach, głównie w oddalonym od Koła o 10 km, obozie zagłady Kulmhof.

Errectio privilegiorum opidi Colo per inflagra com aminorum

In nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Deest concessiones Regum et principum nobili ac nobili ordinis
fieri permittimus de quibus perperam emendat delemimus aliquo exco iudicio potest operari etiam si concessiones
emendat edictis in scripturam. incendia. marstragio. vel omnia deperant. An vixit talia libidinum in secundum
potestis principis semper dixerit consensus. quod omni populi sui subditi. clementia complenti. et iusticia solus modo
saxi. Cui est qd nos Alexander de qua. Ego polonis. nonon terrarum. Caronie. Danubio. Sualantur. Empanit
magistris. legationis. vultis passis. ac Culmen. et ibigenis. pomiarum. qd dominis. et heres. et Significanti
tenere pntem. Omnes. quibus. opidie. Amaratene. distictia. Implicationis. nobis. subditum. pntem
et consilium. acq. plebis. vultis. opidantem. Colo. per quam. nobis. exhibuerunt. hanc. petitionem. et oleide
rent. eorum. libidinem. quoniam. ignis. incendio. pntem. sunt. Vnde. et hanc. munita. vix. et pntem
qua. eorum. tota. inflagra. assensum. Vnde. nos. de. Regia. benignitate. nostra. et eminenti. clementia. Cui. pntem
nos. regum. vultis. vultis. aliorum. subditum. nobis. commodum. et vultis. pntem. dignam. exsternimus
et consilium. consilium. sic. ipis. opidant. de. Colo. et generis. singulis. eorum. inhabitantibus. et modo
Ina. pntem. qd. nobis. hanc. munita. dignum. munitum. qd. pntem. ordine. inflagra. pntem. itaq.
Culmen. vultis. nobis. quoniam. opidant. pntem. tunc. simili. gaudere. consilium. Sic. nos. illis. eorum. demio. cond. cond.
vultis. pntem. dantem. donand. et concedend. dignum. dantem. qd. donand. et concedend. per. pntem. Omnes.
gaude. tunc. poloniam. et quoniam. singularem. iudicial. modo. et consilium. vultis. qd. ipis. pntem. Cui.
Tentem. lege. pntem. consilium. dantem. iud. Cui. ordinem. et conditionem. eis. vultis.
quam. antiquis. ante. laudem. munitum. constat. eod. habuit. An. quoniam. tunc. simili. et no. alio. ipi.
Omnes. opidant. nostri. de. Colo. pntem. et. hanc. ex. in. pntem. consilium. debent. et. iudicial. temporibus.
pntem. dantem. Ex. munitum. munitum. absolund. et. pntem. libidinem. omni. et. singulos. modo.
opidant. pntem. nobis. opidi. Colo. ab. omni. iusticia. et. pntem. omni. in. Regni. poloniam. Castella.
vultis. Capitanorum. iudum. subidum. Camerarium. et. munitum. vultis. qd. dignum.
et. officialium. ac. munitum. eorum. Et. eorum. ipis. ante. pntem. aliquo. pro. consilium. hanc. magnis. sen. pntem.
pntem. iusticia. dantem. dantem. munitum. sen. alio. munitum. castibus. dantem. munitum.
pntem. nec. aliquo. pntem. solus. dantem. sed. opidant. et. modo. pntem. eorum. ad. munitum. pntem.
Ad. munitum. vultis. nobis. vel. nobis. iudice. hanc. generali. dantem. pntem. per. hanc. nam. Sigillo. nostro.
Sigillat. hanc. munitum. vel. dantem. et. hor. si. in. dantem. iusticia. hanc. negligens. vel. re.
munitum. Cui. non. alio. qm. suo. tunc. Cui. Tontem. pntem. quoniam. dantem. de. se. dantem. hanc. alio.
em. ad. munitum. eorum. pro. tempore. pntem. in. consilium. pntem. pntem. pntem. pntem. pntem. pntem.
pntem. et. condempnand. pntem. dantem. tenere. pntem. famulatum. pntem. hor. ipis. iud. Cui. Tontem.
Tontem. in. omni. hanc. Capitulum. conditionibus. claris. et. pntem. pntem. et. requirit. Si.
vultis. aliquando. contingat. eod. ante. aliquo. eorum. opidant. in. quibus. causis. de. munitum. ad. iud.
pntem. in. eo. eod. illis. pntem. in. Cui. vultis. bntem. designamus. et. deputamus. Sen.
tunc. qd. non. alio. ad. pntem. pntem. in. Regia. gradum. debent. et. eorum. et. quilibet. eorum.
tontem. debet. appellare. sen. pntem. Pntem. opidant. eod. nobis. maiori. nobis. benignitas.
et. clementia. gratia. pntem. pntem. Aram. Cui. nobis. Regia. In. medio. pntem. opidi. eorum. ex. hanc.
vultis. pntem. nobis. pro. in. ad. illis. vultis. vultis. vultis. dantem. in. eod.
Arca. Cui. edificata. hanc. pntem. ad. munitum. Regum. pntem. per. munitum. vultis. pntem. vultis.

Dzieje kościoła i parafii

W prezbiterium zachowało się pierwotne sklepienie gwiazdziste.

Kościół farny zbudowany został na podstawie dyspozycji królewskich, zawartych w akcie lokacyjnym miasta z 18 lipca 1362 r. Pierwszą wzmianką źródłową o kolskiej parafii jest dokument sędziego z ramienia Kurii papieskiej z 12 listopada 1414 r.

Z okresu początków parafii możemy wymienić tylko kilku kapłanów. W roku 1434 proboszczem jest Stefan z Brześcia. W 1437 r. widzimy już Stanisława, a w roku 1460 plebanem był Mikołaj Godziemba. Jest on proboszczem jeszcze w 1478 r. W 1434 r. widzimy również wikarego Macieja. Powołanie go przez proboszczą świadczy, że uposażenie kolskiego kościoła było wówczas wystarczające do jego utrzymania.

Wydaje się, że najwcześniej pobudowaną częścią świątyni (II poł. XIV w.) jest dzisiejsze prezbiterium stanowiące pierwotny kościół, do którego później dobudowano pozostałą część.

Jak przekazuje Michał Rawita-Witanowski, stare opisy kościoła farnego podają, iż *na belce oddzielającej część kapłańską od głównej nawy, była wyryta data 1409...* Jest to prawdopodobnie data konsekracji kościoła.

Rysunek kolskiego kościoła farnego wykonany przez Jana Olszewskiego.

Kolska Fara. Widok na prezbiterium.

Widok na Farę z lotu ptaka od strony pld.-zach. Na pierwszym planie widzimy kruchtę.

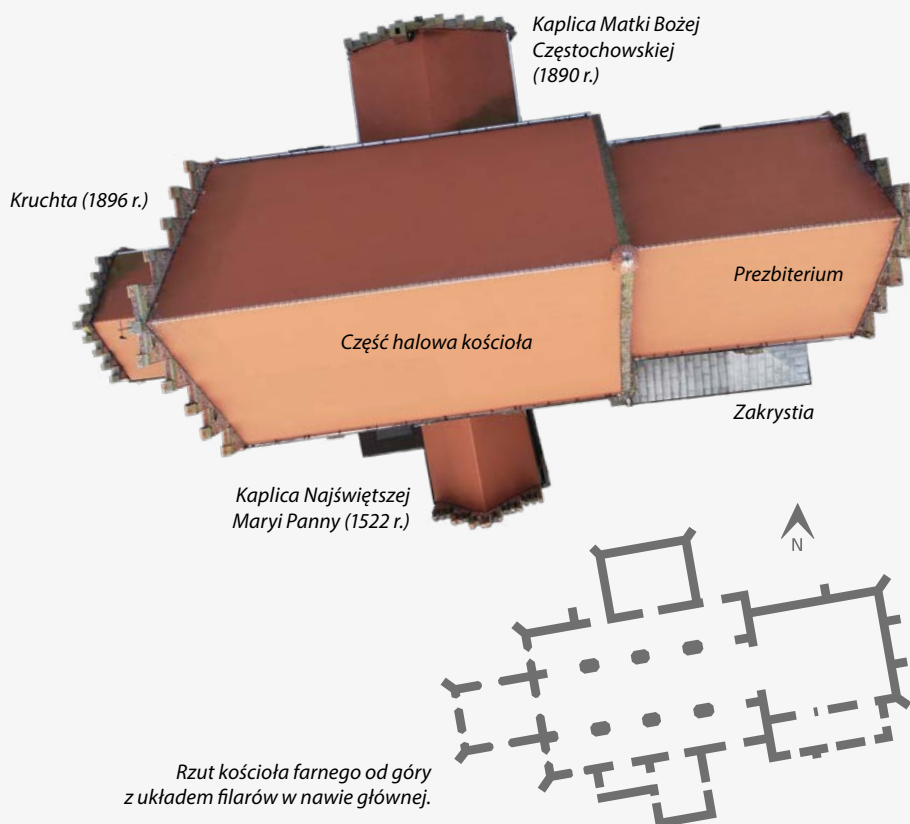
Jest to ceglana, trójnawowa budowla halowa, orientowana, na rzucie prostokąta z wyodrębnionym węższym i prosto zamkniętym prezbiterium. W prezbiterium zachowało się

pierwotne sklepienie gwiaździste z dodatkowymi dekoracyjnymi żebrami. Prezbiterium jest dwuprzęsłowe, o przęsłach nierównej długości.

Kościół farny przed budową kruchty.
„Tygodnik Ilustrowany”.
Seria 4, t. 5, nr 114 (7 marca 1885 rok).

Układ architektoniczny kościoła farnego.

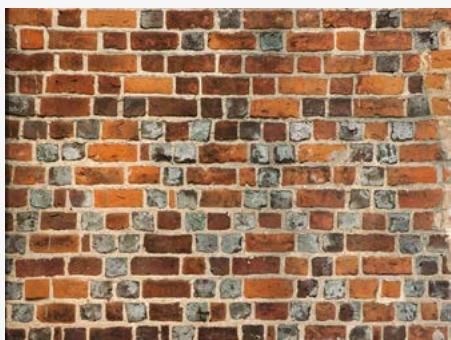
Rzut kościoła farnego od góry
z układem filarów w nawie głównej.

W 1522 r. dobudowano z fundacji rodziny Sokołowskich, kaplicę Najświętszej Maryi Panny. Konsekrował ją w dniu 11 marca 1522 r. Mikołaj biskup naturyeński, sufragan gnieźnieński. W zamyśle kaplica stać się miała rodzinną nekropolią, w ten sposób rodzina chciała odejść od swojej parafii we Wrzącej Wielkiej, gdzie od 1433 r. stał tylko skromny drewniany kościół. Starosta kolski Jarosław Sokołowski, który wyłożył ogromne sumy na remont zamku, rozpoczął również zapewne budowę kaplicy. Zmarł on w 1517 lub 1518 roku.

W 1890 r. wybudowano od północy kaplicę MB Częstochowskiej.

Kościół farny. Widok na kaplicę NMP, ufundowaną przez rodzinę Sokołowskich.

Gotycki ornament okalający niegdyś całą świątynię.

Renesansowy napis „ANDREAS” na murach kaplicy NMP (XVI w.) wyrity pięknym pismem majuskułnym.

Napis na prezbiterium „ALBERTUS RZGOW AD 1606” (Albertus Rzgów. Anno Domini 1606 - od Aut.).

Pomimo, że świątynia była wielokrotnie przemurowywana, przyglądając się uważnie dostrzec można na murach kościoła charakterystyczny gotycki ornament z cegieł zendrówek układanych w romby, które pierwotnie opasywały cały budynek.

Na murach kolskiej świątyni podziwiać możemy dawne napisy ryte przez naszych przodków sprzed wieków. Ogółem jest ich osiem. Nie odpowiemy na pytanie kto je wyrzył. Możliwości jest kilka. Mogli to być majstrowie budowlani pracujący przy świątyni, goście odwiedzający miasto. Niewykluczone wreszcie, że pisali również nasi ziomkowie – kolanie sprzed wieków. Napisy są bardzo lakoniczne i ograniczają się do podania imienia lub inicjałów, czasem z datą roczną. Znajdują się one na ścianie prezbiterium, południowej ścianie kościoła, a także kaplicy NMP.

*Widok na szczyt nawy głównej
kościół farnego. Efektownie
prezentują się gotyckie sterczyny.*

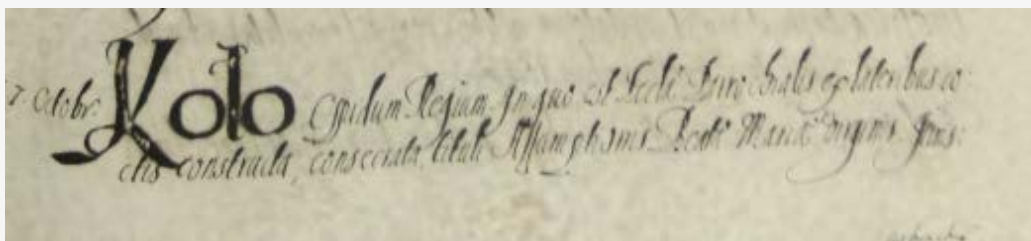
*Ściana głównej bryły kościoła zwieńczona
jest murowaną sygnaturką
na czworobocznej podstawie.*

*Na zewnątrz kościoła warto również
zwrócić uwagę na późnogotyckie
żelazne drzwi do zakrystii (XVI w.).*

W latach 1892-1895 prowadzona była generalna restauracja kościoła (m.in. nowe okna, schody na ambonę, balustrada przed głównym ołtarzem). W 1896 r. dobudowano kruchtę. Pod koniec XIX w. wykonano również nowy ołtarz neogotycki, a w 1903 r. wykonano nową polichromię.

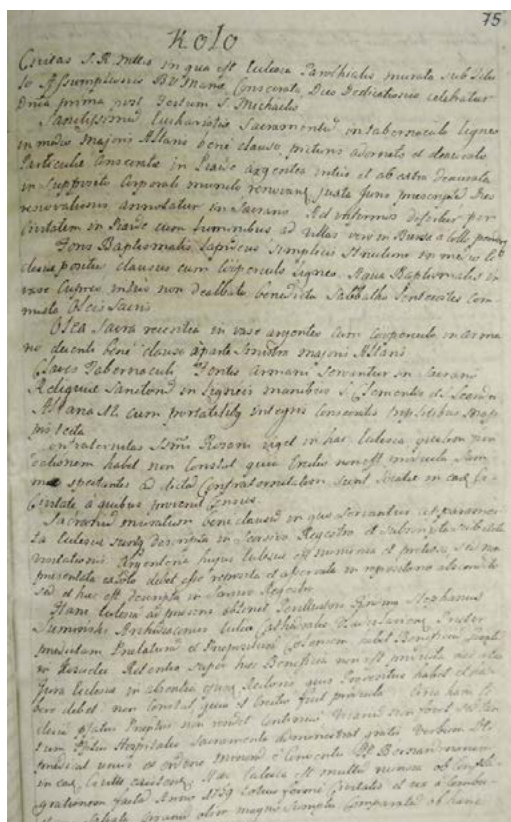

Początek wizytacji kolskiej parafii z 1608 roku. Archiwum Diecezjalne we Wrocławku, sygn. Wiz. 3.

Ważnymi źródłami do dziejów parafii są wizytacje kanoniczne. Podają one przede wszystkim wyposażenie kościoła oraz jego uposażenie w danym momencie.

Według wizytacji Jana Łaskiego z 1521 r. w tym czasie do parafii oprócz miasta i jego przedmieść należały wsie: Górna, Blizna, Dzierawy i Mniszek: *mieszkańcy owych wsi, a także przedmieść z tej diecezji otrzymują kościelne sakramenty...* Posiadała parafia również dwa place w mieście: *Jeden (plac – od aut.) równy wedle kurii parafialnej z ogrodem do tego równego placu; wystarczająco szeroki i przestronny, położony w pobliżu cmentarza w kierunku zachodnim, a także inny plac względem gospodarstwa domowego, budynku szkoły również w pobliżu cmentarza z przeciwnej strony kościoła w kierunku południowym.* W opisie wspomniana jest także jatka rzeźnicza, lecz Łaski milczy o ławie szewskiej i chlebowej. Tak więc przypuszczać należy, że to uposażenie w jakiś sposób odpadło od parafii lub zamienione zostało na inne. Dodatkowo posiada na przedmieściach miasta, zwanych Zduny, plac leżący przy ogrodzie należącym do przełożonego szpitala. We wsi Blizna dwie posiadłości ogrodowe oraz jeden łan gruntu i dwie łąki. Sam pleban posiadał również ogród w tejże wsi. Tak prezentuje się stan posiadania kolskiej parafii. Zajmijmy się teraz jej dochodami według stanu, najpóźniej z roku 1521. Oprócz dochodu z jatki rzeźniczej, mieszkańcy Koła dawali po groszu w naturze, natomiast kmiecie ze wsi włączonych do miasta to samo, lecz pół

grosza w naturze. Ponadto ze wsi Górna, Blizna i Dzierawy oddają w naturze wedle grosza. Z Bylic, wsi należącej do parafii i z Bierzwiennej, należy się kolskiemu kościołowi i plebanowi dziesięcina snopowa. W 1520 r. król orzeka, że plebanowi kolskiemu Feliksowi Lesieckiemu należy się dziesięcina od sprzedawanych na targu miejskim towarów. Wspomniane jest, że przysługuje kolskiemu kościołowi od dawna.

Pierwsza strona wizytacji kolskiej parafii z 1759 roku. Archiwum Diecezjalne we Wrocławku, sygn. Wiz. 24.

*Widokówka wydana nakł. F. Bierzwińskiego.
Koło (1918-1924). Ze zbiorów Muzeum
Technik Ceramicznych w Kole.*

Wielce zasłużonym dla restauracji kościoła i jego rozbudowy był ks. proboszcz Edward Narkiewicz (1887-1911).

Na cmentarzu wybudował on kaplicę Przemienienia Pańskiego, która poświęcona została w dniu 9 sierpnia 1908 r.

*Portret ks. kanonika E. Narkiewicza
na polichromii kolskiego kościoła.*

Kaplica Przemienienia Pańskiego zaprojektowana
i wybudowana przez majstra Pronaszkę z Warszawy.

Po wybuchu II Wojny Światowej, kiedy Niemcy wkroczyli do Koła rozpoczął się terror wobec księży oraz zakonników. Proboszcza Fary ks. Józefa Mężnickiego aresztowano 26 sierpnia 1940 r i wywieziono do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zmarł 11 listopada 1940 r. Wymowna i symboliczna jest data jego śmierci. Zmarł w rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. Był wielkim patriotą i aktywnie uczestniczył w życiu społeczno-gospodarczym Koła.

Po aresztowaniu ks. Józefa Mężnickiego administratorem parafii został ks. Jan Czapla. Został on aresztowany przez Gestapo 10 czerwca 1941 r., a następnie uwięziony w obozie w Dachau, gdzie zmarł w dniu 25 lipca 1942 r.

W styczniu 1945 r., kiedy Armia Czerwona była blisko, Niemcy zaczęli uciekać. Z kolskiej Fary zabrali figury ołtarzowe. Na szczęście odnalazły się na boczniczy kolejowej na stacji w Ponętowie. Dzięki bohaterskiej postawie organisty Henryka Berczyńskiego w czasie niemieckiej okupacji udało się ukryć księgi parafialne. Zachowały się również naczynia liturgiczne, które na strychu kościoła schował kościelny Nadolski.

W kruchcie kościoła znajduje się pamiątkowa
tablica ufundowana przez parafian w 1970 r.

Tablica na murach zewnętrznych kaplicy cmentarnej.

Widok na Farę i obecną ul. Mickiewicza.

Widokówka wydana nakł. Wydawnictwa Fotograficznego Hannsa Kanngiessera z Łodzi. Lata 1939-1944.

Pierwszym po wojnie duszpasterzem w kol-
skiej farze był ks. dr Bogumił Kasprzak (1945-
1948). Dzięki staraniom księdza i ofiarności pa-
rafian udało się dość szybko wyposażyć kościół
w niezbędne paramenty do kultu. W krótkim
czasie wybudowano dzwonnice i „ulokowano
dzwony, które pozostały w świątyni po Niem-
cach”. Całe prezbiterium pokryto dachówką,
a cmentarz wokół Fary i przed domem parafial-
nym wyłożono płytami betonowymi, a przed
plebanią ułożono kostkę granitową. Z osobą
księdza wiąże się również inicjatywa budowy
kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej, na placu
przy ul. Bliznej i Miodowej.

Ks. dr Bogumił Kasprzak na tle figury
św. Józefa oraz domu parafialnego.
Fot. za: B. Świgiński, „Kapłan niezłomny”.

Kolejnymi proboszczami byli: Stanisław Śmietanko (1948-1952), Aleksander Siennicki (1952-1955), Julian Olejnik (1955-1965), Stanisław Piotrowski (1965-1971), Serafin Opałko (1971-1986), Józef Nocny (1986-1989), Kazimierz Chłopecki (1990-2001), Józef Wronkiewicz (2001-2020) oraz Eugeniusz Strzech (od 2020).

Do najważniejszych dzieł księdza kanonika Serafina Opałki należały: generalny remont kaplicy cmentarnej, konserwacja polichromii w kościele oraz budowa dwóch nowych świątyń (w Kole przy ul. Bliznej – 1982 r. oraz we wsi Ochle – 1984 r.).

Polichromia z wizerunkiem ks. Serafina Opałki.

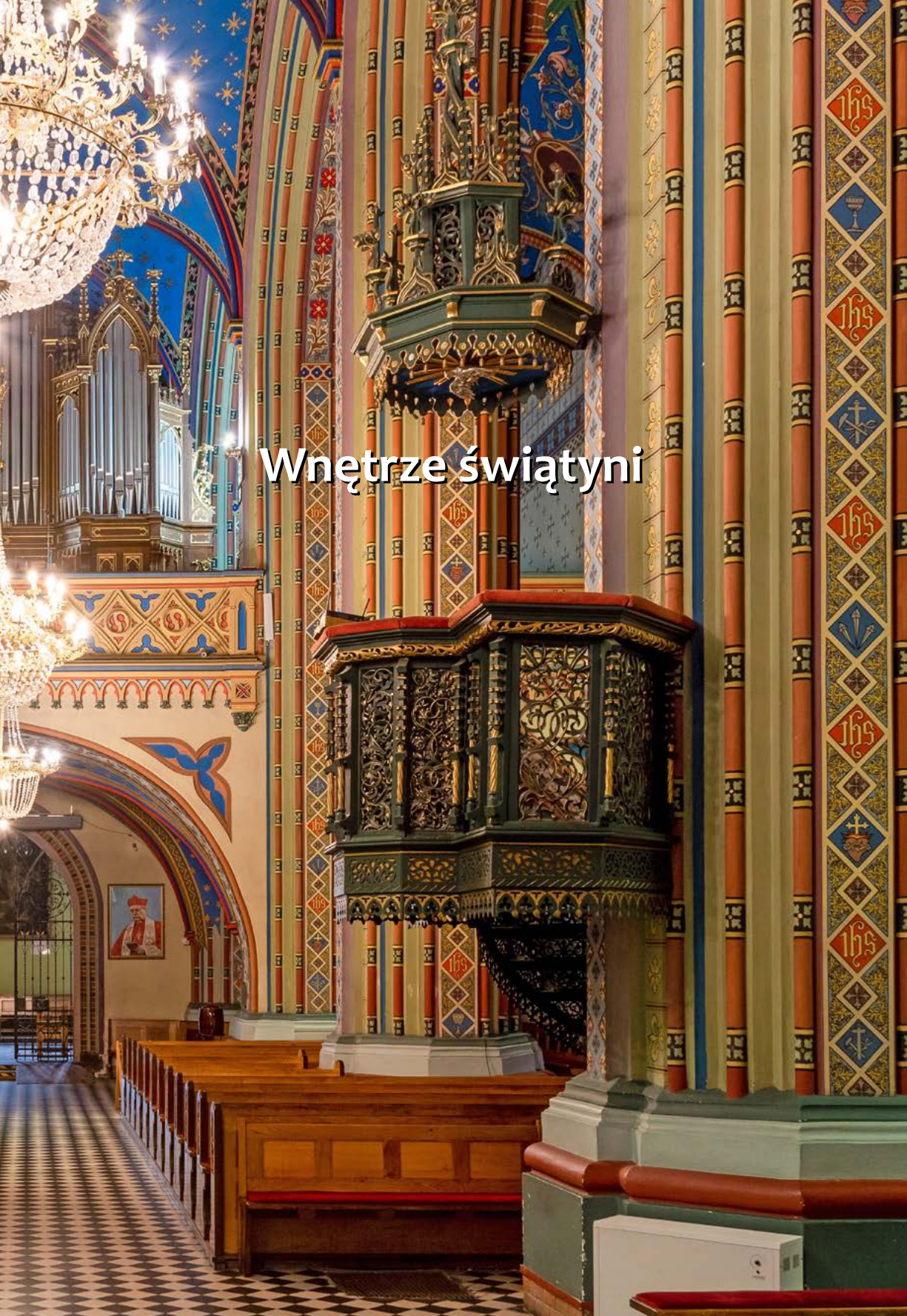

*Procesja Bożego Ciała (1965 r.).
Fot. Roch Adamkiewicz.*

Wnętrze świątyni

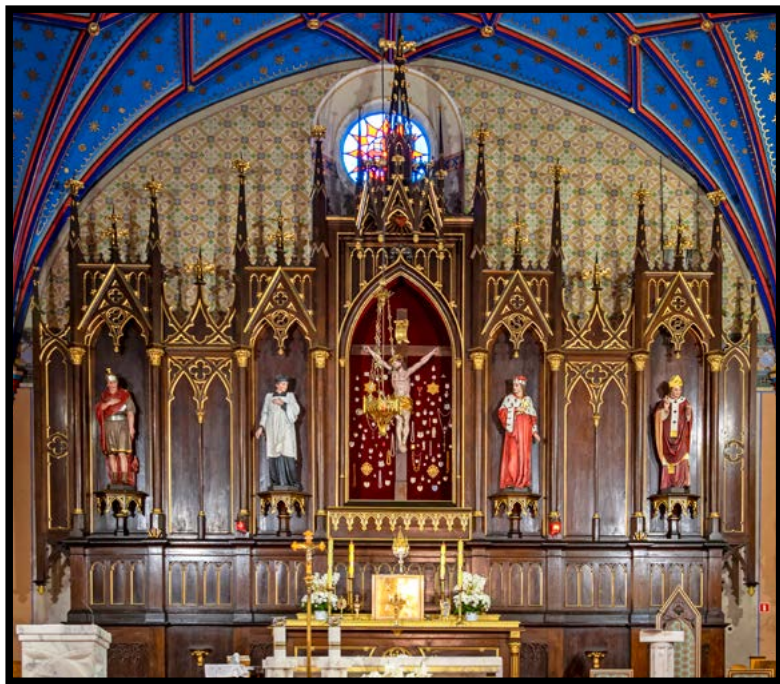

Wnętrze kolskiej fary robi imponujące wrażenie.

W centrum ołtarza głównego umieszczono krucyfiks z XVIII w., otoczony licznymi wotami.

Widok na ołtarz główny.

Wchodzącym do nawy głównej ukazuje się piękny neogotycki ołtarz główny z II poł. XIX w. Predella ołtarza podzielona jest lizenami na siedem części. W części środkowej znajduje się

krucyfiks. Po bokach Chrystusa Ukrzyżowanego stoją we wnękach figury świętych. Od strony prawej św. Stanisław biskup, św. Kazimierz, św. Stanisław Kostka i św. Florian.

św. Florian

św. Stanisław Kostka

św. Kazimierz

św. Stanisław biskup

Widok na neogotycki ołtarz w północnej nawie bocznej. W części środkowej znajduje się figura Jezusa (tzw. motyw Serce Jezusa), po bokach rzeźby św. Rocha i św. Walentego. W zwieńczeniu ołtarza widać św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus.

W kaplicy Najświętszej Marii Panny, znajduje się późnobarokowy ołtarz z poł. XVIII w.

W polu środkowym na zasuwie obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Na belowaniu kolumn przednich znajdują się wolutowe konsole z figurami aniołów. Skrajne kolumny dźwigają wazony z płomieniami. W zwieńczeniu korona w obłokach z głowami aniołów i płomienie.

W kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej znajduje się ołtarz neogotycki z kopią obrazu MBCz. Z lewej strony ołtarza znajduje się figura św. Krystiana, a z prawej św. Krystiana.

Na ścianie kaplicy zawieszona jest drewniana skrzynka z herbem Nałęcz. Jej fundatorem był (w 1809 r.) prawdopodobnie prymas ks. abp Ignacy Raczyński herbu Nałęcz. Wewnątrz niej (jest otwierana, widać zawias) znajdowało się miedziane naczynie na oleje. Dzisiaj nie jest wykorzystywana. W kaplicy znalazło się prawdopodobnie niedługo po jej wybudowaniu, wtedy też została odnowiona i ozdobiona w taki sposób, jak dzisiaj ją widać. Wcześniej znajdowała się między prezbiterium a nawą, w ścianie łuku tęczowego.

Widok na neogotycki ołtarz w kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej (kaplica po konserwacji).

*Efektownie prezentuje się zwieńczenie ołtarza.
Stanowi je korona w obłokach
z głowami aniołów i płomienie.*

Widok na barokowy ołtarz w kaplicy Sokołowskich.

Drewniana skrzynka z herbem Nałęcz.

Ciekawym zabytkiem sztuki gotyckiej jest wykonana z piaskowca płyta nagrobna Jana z Garbowa, starosty kolskiego, a syna sławnego rycerza Zawiszy Czarnego. Zginął on w 1454 r. w bitwie z Zakonem Krzyżackim pod Chojnicami.

Reprezentuje ona styl późnogotycki. Wykonana jest z piaskowca. Jej wymiary to 247 x 123 cm. Przedstawia postać w pełnej zbroi płytowej. Twarz ukryta jest pod hełmem, zwanym saladą. Ramiona i tors skierowane są prosto, nogi w prawo, ręce przy biodrach, w prawej ręce miecz. Przy lewym boku widoczna jest tarcza herbowa, na której znajduje się ptak o rozpostartych skrzydłach (herb Sulima to czarny orzeł na żółtym tle, pod nim trzy kamienie w czerwonym polu). Na nogach widnieją ostrogi. Każdy rycerz przywiązany był do wiary chrześcijańskiej, stąd na głównej rękojeści miecza znajduje się małe krzyżyk. Postać ubrana jest w jednoczęściowy napierśnik, na ramionach duże tarczki opachowe. Na rękach znajdują się opachy, nałoknice, zarękawia i rękawice. Poniżej znajduje się fartuch. Na nogach od góry: nadbiodrki, nakołanki i nagołenice, na stopach trzewiki z ostrogami. W prostokątnej bordiurze znajduje się napis wyryty pismem minuskułnym gotyckim, z którego jedynie parę słów jesteśmy w stanie odczytać. U góry: „*iacet magnificus ac*”, z prawej strony: „*generozus dus* [dus = dominus – od Aut.]” i u dołu: „*capit. [aneus – od aut] colensis*”.

Płyta nagrobna Jana z Garbowa.

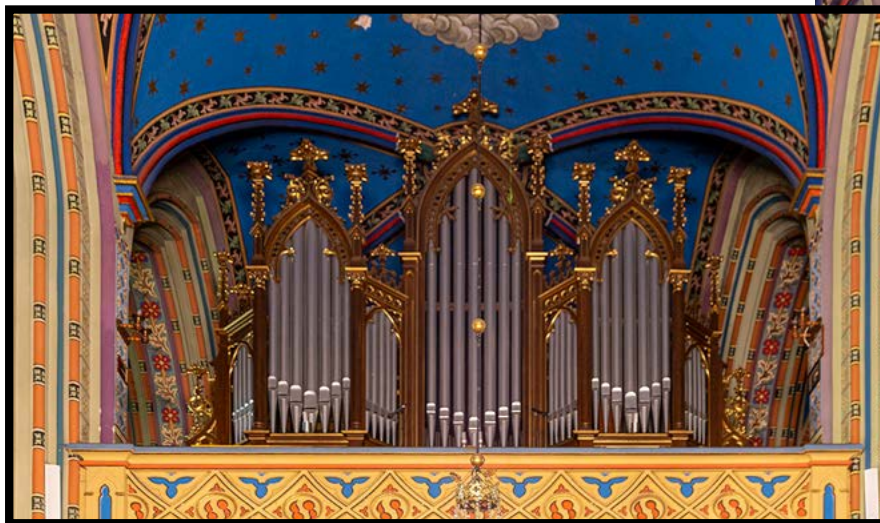

Renesansowe sakramentarium z ok. poł. XVI w.

Cennym zabytkiem sztuki renesansowej w kolskiej Farze jest sakramentarium. Na wysuniętym, sfazowanym ukośnie gzymsie sakramentarium ujęte jest parą półkolumn profilowanych i rzeźbionych kandelabrowo. W części górnej pola środkowego płaskorzeźba Ducha Św. pod postacią gołębicy. W zwieńczeniu kolumn i gzymsu tryptyk półpostaci z Bogiem Ojcem Wszechmocnym, św. Stanisławem z prawej strony i św. Wojciechem z lewej. Trzony kolumn na stożkowych podstawach skomponowane są z segmentów balasowej tralki i form dzbanuszkowatych pokryte ornamentem żłobków, liści akantu i perełkowań. Gzyms dolny zdobiony jest parą uskrzydłych głów aniołów i wachlarzem kaneli z guzkami w środku.

Figura Św. Bogumiła, patrona Koła, wykonana z piaskowca, umieszczona w prezbiterium, początek XX w.

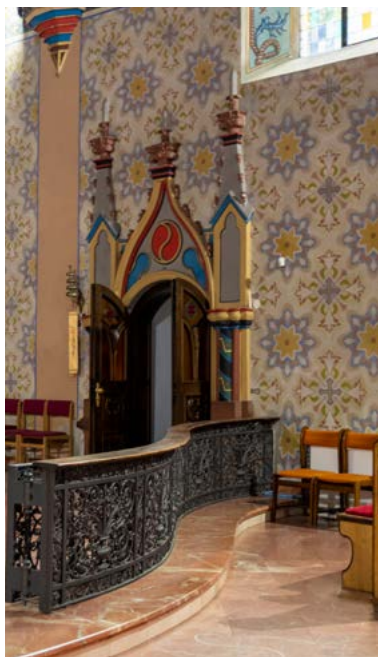

Organy wykonane w 1904 r. przez organmistrza Adolfa Homana (1850-1941).

We wnętrzu świątyni zwraca uwagę odwiedzających piękny neogotycki prospekt organowy na chórze oraz żyrandole i ambona w stylu eklektycznym.

Krucyfiks i kropielnica umieszczone w kruchcie kościoła.

Kunsztownie wykonana balustrada.

*Widok od strony prezbiterium
na nawę główną i chór.
W głębi kruchta kościoła.*

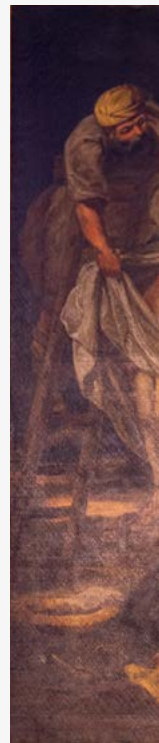
*Ambona przyfilarowa. Autorem balustrady był kolski rzemieślnik
Leon Domański. Prace zlecił ks. proboszcz Edward Narkiewicz.*

Odwiedzających kolską farę mogą zaciekać interesujące obrazy oraz inne elementy wyposażenia świątyni.

Obraz przedstawiający scenę „Zdjęcie z krzyża”, wykonany przez nieznanego autora. Kompozycja nawiązuje do znanego dzieła Rubensa.

„Znalezienie Krzyża Świętego” z 1899 r. autorstwa Henryka Piątkowskiego. Malowidło umieszczone w prezbiterium pełni funkcję obrazu zasłaniającego krucyfiks w ołtarzu głównym.

Henryk Piątkowski
(ur. 4 sierpnia 1853 w Kijowie,
zm. 3 czerwca 1932 w Warszawie)
– polski malarz, grafik, literat
i krytyk sztuki. Współzałożyciel
stowarzyszenia „Pro Arte”.

Relikwiarz z relikwiami
Krzyża Świętego (II poł. XVI w.,
stopa II poł. XVII w.).

Będąc w świątyni warto również zwrócić uwagę na obrazy w stylu eklektycznym, autorstwa Józefa Buchbindera, powstałe w 1902 r.

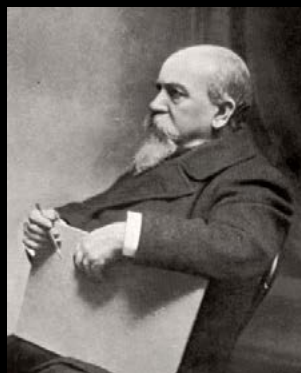
*Matka Boża Pompejańska.
Głównymi postaciami obrazu są tronu-
jąca Matka Boża z Dzieciątkiem
oraz św. Dominik.*

*Tradycyjne przedstawienie Trójcy
Świętej. Centralnymi postaciami
obrazu są Bóg Ojciec i Jezus
Chrystus, nad nimi gołębicą
symbolizująca Ducha Świętego.*

*Józef Buchbinder
(ur. 17 grudnia 1839 w Mordach,
zm. 14 maja 1909 w Warszawie)
– polski malarz i grafik
pochodzenia żydowskiego.*

Freski ze scenami z życia Jezusa Chrystusa umieszczone przy łuku tęczowym. Wyżej scena Zwiastowania NMP, niżej klasyczne przedstawienie Ukrzyżowania.

Widok na sklepienie nawy głównej z freskiem Chrystusa Zmartwychwstałego.

Zachwycają również przepiękne freski w stylu eklektycznym, z przełomu XIX i XX w., autorstwa Wincentego Strubińskiego.

Św. Łukasz Ewangelista.

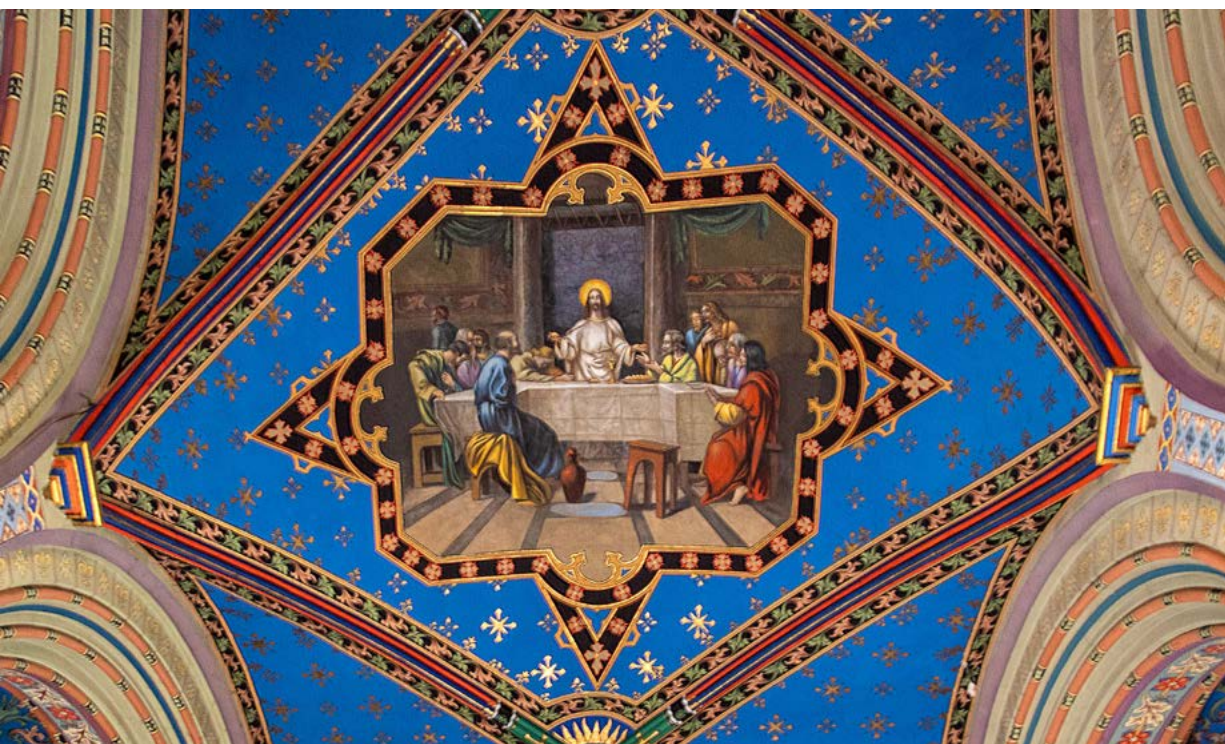
Św. Marek Ewangelista.

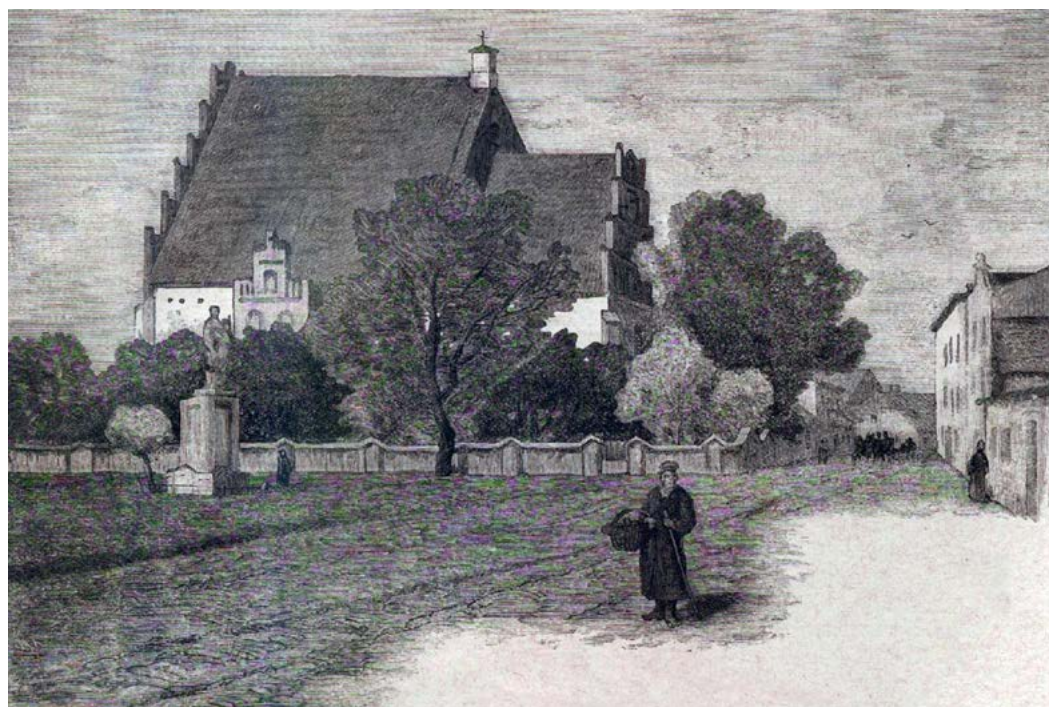
Św. Jan Ewangelista.

Św. Mateusz Ewangelista.

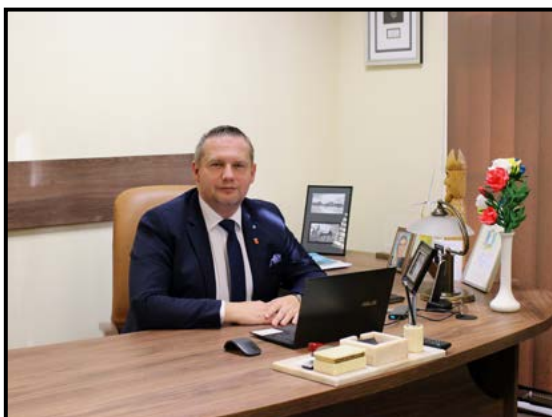

Fresk z przedstawieniem motywu Ostatniej Wieczerzy.

*Kościół farny. Widok od strony południowej.
Rysunek z czasopisma „Kłosy” (1888 rok). Autor: W. Brochocki.*

Krzysztof Witkowski

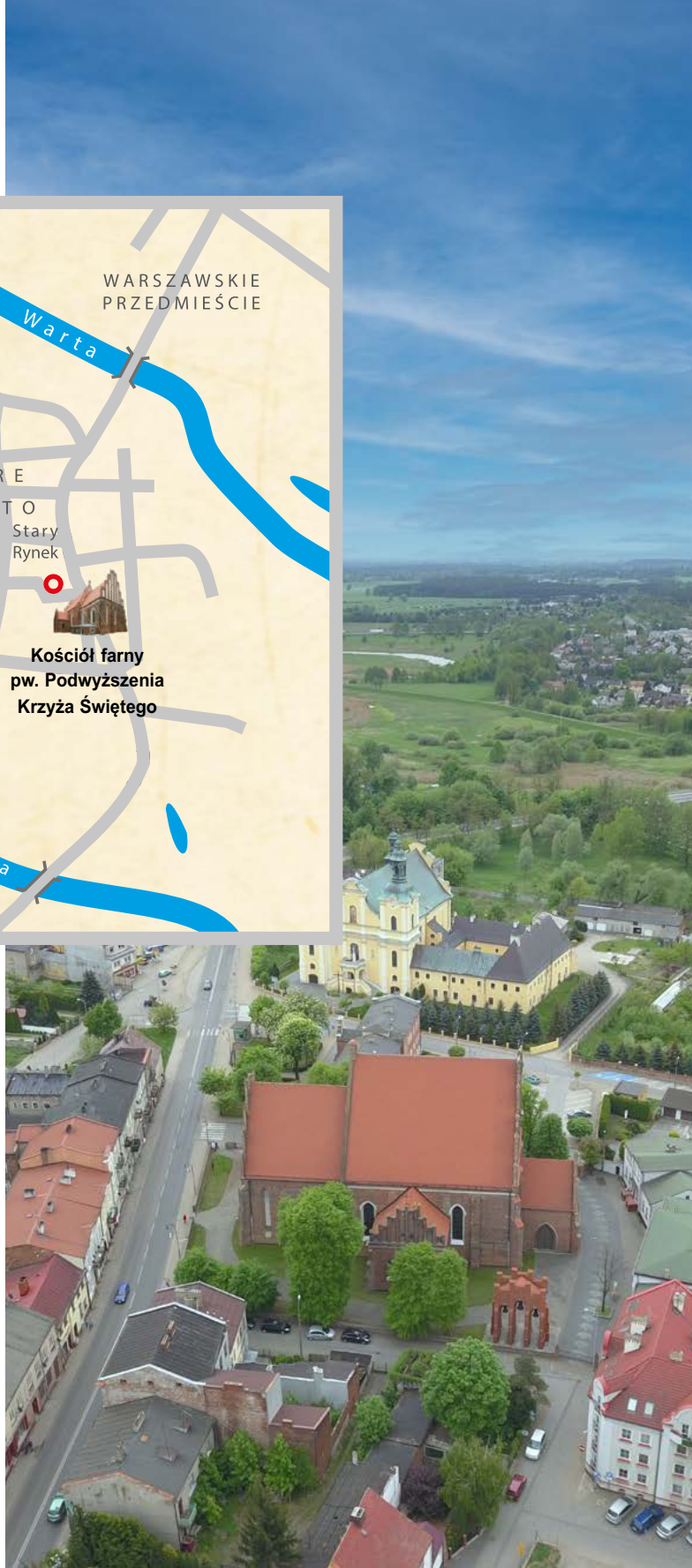
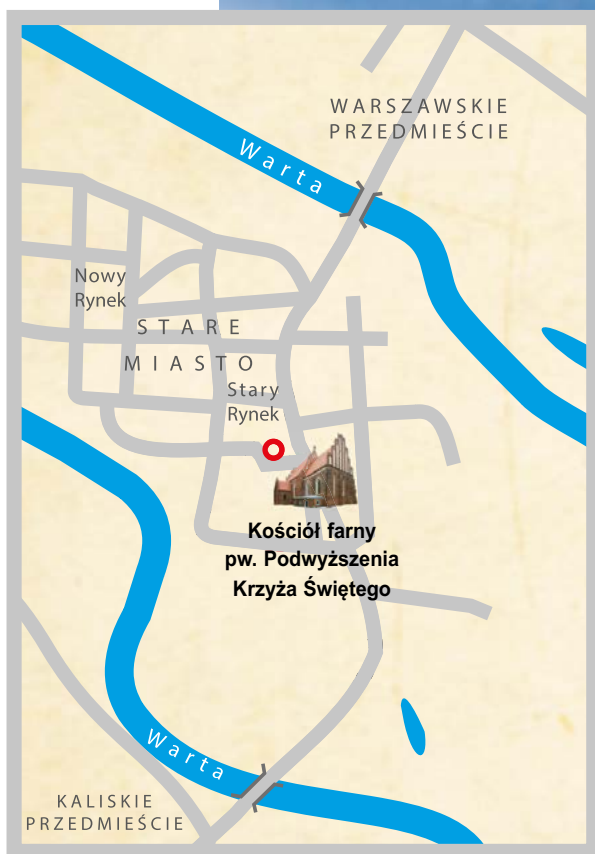
Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, muzealnik (posiada najwyższy w polskim muzealnictwie tytuł kustosa dyplomowanego), radca prawny. Ukończył również podyplomowe studia public relations oraz szacowania nieruchomości i odbył praktyki niezbędne do uzyskania uprawnień rzeczoznawcy majątkowego.

W latach 2004-2015 dyrektor Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole. W czasie jego dyktorowania kolskie muzeum było laureatem licznych nagród. Był inspiratorem i współautorem stałej wystawy kolskiego fajansu w kolskim Ratuszu.

Regionalista, pasjonat, badacz i popularyzator dziejów Koła i ziemi kolskiej oraz zakonu bernardynów. Autor licznych książek, folderów i artykułów, a także uczestnik i organizator licznych sympozjów i konferencji (np. z okazji 550-lecia fundacji klasztoru OO. Bernardynów w Kole). Z jego publikacji wymienimy: *Władysław Odonic - książę wielkopolski (ok. 1190-1239)*, *Najdawniejsze dzieje Koła* (2012, red. i współautor), *Dzieje kościoła i szpitala św. Ducha w Kole* (2013), *Osiek Mały – dzieje gminy* (2014, red. i współautor), *Dzieje ratusza w Kole* (2015, red. i współautor), *Bernardyni kolscy 1466-2016. 550 lat dziedzictwa i posługi* (2016, red. i współautor).

Za swoją działalność wyróżniony odznaką honorową „Za zasługi dla Samorządu Terytorialnego” oraz odznaką honorową „Za zasługi dla Województwa Wielkopolskiego”.

Od 23 listopada 2018 r. Burmistrz Miasta Koła.

Urząd Miejski w Kole
62-600 Koło
ul. Stary Rynek 1
www.kolo.pl
e-mail: um@kolo.pl

ISBN 978-83-964220-0-2

9 788396 422002